

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ФІЛОСОФІЇ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ

МАЙСТЕРНЯ АКАДЕМІЧНОГО РЕЛІГІЄЗНАВСТВА

«КИЇВСЬКІ ФІЛОСОФСЬКІ СТУДІЇ-2022»

*Матеріали V Всеукраїнської наукової конференції
20 травня 2022 року*

Тези доповідей

м. Київ
2022

*Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради
Історико-філософського факультету
Київського університету імені Бориса Грінченка
(протокол № 9 від 17.05.2022)*

Редакційна колегія:

*Александрова О.С. – доктор філософських наук, професор
Додонов Р.О. – доктор філософських наук, професор
Горбань О.В. – доктор філософських наук, професор
Колінько М.В. – доктор філософських наук, доцент
Ломачинська І.М. – доктор філософських наук, професор
Филипович Л.О. – доктор філософських наук, професор*

Ф 56 Київські філософські студії : Матеріали V Всеукраїнської наукової конференції (м. Київ, 20 травня 2022 р.) : тези доповідей / за заг. ред. проф. Р.О. Додонova. – Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2022. – 378 с.

Збірник містить тези доповідей і виступів учасників V Міжнародної наукової конференції «Київські філософські студії», яка відбулася в Київському університеті імені Бориса Грінченка 20 травня 2022 року. У поданих матеріалах висвітлено широке коло актуальних проблем сучасної гуманітаристики, зокрема таких її галузей як філософія міста, історія філософії, соціальна і політична філософія, філософія культури, етика, естетика, релігієзнавство, філософія освіти, політологія тощо.

Збірке адресовано науковцям, викладачам вищої школи, аспірантам, докторантам, студентам, усім, хто цікавиться розвитком філософської думки. Відповідальність за грамотність, науковий і літературний зміст, достовірність фактів і посилань несуть автори тез.

Зміст

СЕКЦІЯ І.

Метафізика міста. Києвознавство.

<i>Ксенія Гуржи.</i> САКРАЛІЗАЦІЯ МІСЬКОГО ПРОСТОРУ	11
<i>Роман Додонов.</i> СТОЛИЦЯ І ВІЙНА	15
<i>Ірина Зайцева.</i> ФЕМІНІЗМ ЯК ЦІННІСНА АЛЬТЕРНАТИВА КЛІЄНТЕЛІЗМУ В ПОСТКОЛОНІАЛЬНОМУ МІСТІ	19
<i>Наталія Крохмаль.</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ МІСТА: ВІД МІСТА-ДЕРЖАВИ ДО МІСТА-ДЕРЖАВИ	22
<i>Максим Лепський.</i> МІСТО ЯК СУЧАСНА ФОРТЕЦЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ	26
<i>Олександр Горбань, Антон Нестеровський.</i> «ВІЗУАЛЬНИЙ ПОВОРІТ» У ДОСЛІДЖЕННЯХ МІСТА	30
<i>Diogo Mondini Pereira.</i> BRAZIL AND UKRAINE: THE TRAGEDY OF DEVELOPMENT AND THE PERSPECTIVES OF THE POETICS OF THE TRAGIC	33

СЕКЦІЯ ІІ.

Історико-філософська класика: рецепції та інтерпретації

<i>Костянтин Вергелес, Павло Куліш, Тетяна Школьнікова.</i> ПРАКТИЧНА (МОРАЛЬНА) ФІЛОСОФІЯ: ВИТОКИ І ТРАНСФОРМАЦІЯ	39
<i>Вероніка Жилкіна.</i> ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ РОЗУМІННЯ СВОБОДИ: «ДРУГА СТАТЬ» С. ДЕ БОВУАР	45
<i>Валерія Завадська.</i> ПРОБЛЕМА ЗНАКІВ В СЕМІОТИЦІ	47
<i>Māra Kiore.</i> THE MANY-SIDED HUMANISM OF LATVIAN AND BRASILIAN JESUIT PHILOSOPHER STANISLAVS LADUSĀNS	50
<i>Анастасія Кузьміна.</i> РОЛЬ РАЦІОНАЛІЗМУ НОВОГО ЧАСУ У ФОРМУВАННІ НОВИХ ФОРМ РАЦІОНАЛЬНОСТІ	56

<i>Олег Масюк.</i> ЗМІНА СТАВЛЕННЯ ДО ЖІНКИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІ НАРИС	59
<i>Віталій Матвеев.</i> ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПОГЛЯДИ М. ГАЙДЕГЕРА В АСПЕКТІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ПОРІВНЯННІ З РЕЛІГІЙНО-ФІЛОСОФСЬКОЮ ДУМКОЮ СХОДУ	63
<i>Людмила Овсянкіна, Тетяна Купрій.</i> КАЯТТЯ ЯК ЦІННІСТЬ У ФІЛОСОФСЬКОМУ КОНТЕКСТІ ПОБУДОВИ ПОВОЄННОГО НІМЕЦЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	67
<i>Марина Пашанова.</i> ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМАТИКА В КОНТЕКСТІ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ КАМЮ І САРТРА	73
<i>Дмитро Пелагін.</i> РЕЛІГІЯ І МЕТАФІЗИКА В ІНТЕГРАЛЬНОМУ ТРАДИЦІОНАЛІЗМІ РЕНЕ ГЕНОНА	75

СЕКЦІЯ ІІІ. Аналітика соціальних процесів

<i>Eileen Barker.</i> 'OTHERING': A NECESSARY BUT DANGEROUS SOCIAL PROCESS	81
<i>Тарас Бутченко.</i> РОЗВИТОК ФІЛОСОФСЬКИХ ЗАСАД ІНФОРМАЦІЙНОЇ СВІДОМОСТІ ЯК ВИКЛИК СУЧАСНОСТІ	84
<i>Артем Говоруха.</i> ДУХОВНА КРИЗА ЛЮДИНИ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	86
<i>Олександра Голованова.</i> РЕФЛЕКСІЯ МОЛОДДЮ КІНЦЕВОСТІ ЖИТТЯ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)	89
<i>Альона Деркач.</i> АСТРОСОЦІОЛОГІЯ ЯК НАПРЯМОК ГУМАНІТАРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ КОСМОСУ	93
<i>Кирило Дзігора.</i> СОЦІАЛЬНІ І ТЕХНІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ	96
<i>Віра Додонова.</i> ПОСМОДЕРНІСТСЬКИЙ ПОГЛЯД НА ПРИРОДУ ГІБРИДНИХ ВІЙН	99

4. Лифинцева, Т.П. “Забота” Хайдеггера, “бытие-для-себя” Сартра и буддийская духкха: онтология негативности // *Вопросы философии*. 2015. № 7: 184-203. URL: <https://publications.hse.ru/pubs/share/folder/72kxh7118z/156968338.pdf>

Людмила Овсянкіна

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії*

*Історико-філософського факультету
Київського університету імені Бориса Грінченка*

Тетяна Купрій

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії*

*Історико-філософського факультету
Київського університету імені Бориса Грінченка*

КАЯТТЯ ЯК ЦІННІСТЬ У ФІЛОСОФСЬКОМУ КОНТЕКСТІ ПОБУДОВИ ПОВОЄННОГО НІМЕЦЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Цінність, як базова філософська категорія, виступає важливим феноменом людського буття, що спрямовує діяльність та визначає вчинки індивіда у будь-яку епоху. У її проявах умовно можна розрізняти суб'єктивні та об'єктивні моменти. Суб'єктивний момент відображається в тому, що людина, яка сприймає цінність, відчуває певні почуття, викликані нею. Відповідно, об'єктивним моментом стає сама цінність, яка викликає ці почуття. Без внутрішнього суб'єктивного переживання цінність досягнути неможливо. Каяття суб'єкта щодо зробленого – це тривале болісне світопереживання, сформоване через усвідомлення власних не використаних можливостей вчинити добро й відповідальності за навмисні вчинки, у яких він відчуває себе винним. В основі почуття провини лежить розбіжність між людиною та її поведінкою із тим, якою вона повинна бути згідно сподівань інших.

У повоєнному німецькому суспільстві тривалий час була відсутня солідарність щодо основного питання: ставлення до нацистського минулого. Не багато німців вважало, що вони несуть т.з. моральну відповідальність за

Секція 2. Історико-філософська класика: реценції та інтерпретації

розв'язання війни, хоча почуття ганьби пережила більшість з них. І ця більшість суспільства вважала за краще взагалі відмовитися від німецької ідентичності та знецінити усі високі досягнення власної культури. Саме тому патріотичні почуття серед німців не були поширені майже до 2000-х рр. Важливим також став і той факт, що в країні сформувалося не одне нове повоєнне покоління. Молоді люди були вільні від свідомості власної, персональної провини, а отже – і каяття, і ця свобода дозволяла їм обговорювати складні питання, досить часто – у формі протистояння, конфронтації із старшим поколінням [8, с.196].

На жаль, повного усвідомлення тотального злочинного характеру націонал-соціалізму не відбулося. У свідомості більшості німців панувала думка про те, що все, що відбувається – це просто суд переможців над переможеними. Як зазначає професор історії Йенського університету Н. Фрай, «всі інші процеси (за винятком трибуналу над головними звинуваченими в Нюрнберзі) натрапляли із самого початку на реакції ворожості та протесту». Злочини Третього рейху в суспільній свідомості порівнювалися із збитками, нанесеними німецьким містам бомбардуваннями союзників, а визнання масових націонал-соціалістичних організацій злочинними сприймалося як огульне колективне звинувачення всього народу [7, с.79].

У часи замовчування, коли прийнятним був стан співчуття до самих себе і самовиправдовування, лише деякі визнавали свою відповідальність за усі жахи нацистського режиму. Такі суспільно-значущі фігури та політики, як філософ Карл Ясперс, протестантські пастори Мартін Німеллер та Карл Барт і психолог Карл Юнг, вперше започаткували обговорення проблем щодо колективної провини й колективного сорому, спільної колективної відповідальності німецького народу за Голокост, маючи на увазі необхідність визнання своєї провини та обов'язок її спокути.

Громадська думка Німеччини після війни засвідчувала дві кардинально відмінні позиції. З одного боку, поразка у війні сприймалася як принизлива капітуляція, придушення німецьких культурних та політичних прагнень. Активним прихильником цієї точки зору був філософ Мартін Гайдеггер. З іншого боку, звільнення Німеччини за допомогою союзників розглядалося як можливість духовного оновлення та політичного відродження. Цієї думки дотримувався Карл Ясперс. Саме він став на чолі суспільно-політичної дискусії, націленої на вироблення єдиного підходу щодо тоталітарного минулого та способів його подолання.

Найпослідовнішого прихильника очищення нації через визнання своєї провини, К. Ясперс, називали «Вчителем Німеччини», «символом часів і оцінок, що змінилися». У своїх лекціях та філософських працях він відстоював ідеї покаяння, упокорювання та відповідальності за вчинене нацистами. Далеко не всі німці зважилися б у той час відкрито підтримувати непопулярну окупаційну політику союзників та необхідність величезних репарацій і депортацій. «За моєю спиною люди обмовляють мене: комуністи називають мене відчайдушним прихильником націонал-соціалізму; націоналісти – зрадником своєї країни і, за словами письменника Карла Шмітта [9, с.101], – в ініціації офіційно санкціонованої союзниками культури провини», – описував власну позицію К. Ясперс. У секретній доповіді капітан американської контррозвідки Деніел Пенхем описав, яким чином виступ К. Ясперса був зустрінутий в університетській аудиторії у лютому 1946 року: «Протягом лекції професора Ясперса студенти починали обсміювати, човгати ногами по підлозі при згадці демократії, у зв'язку з духовною ситуацією Німеччини, що не могло залишитися непоміченим для всіх сторін» [5, с.87].

На думку К. Ясперса, «проблема провини» з філософської точки зору вимагає глибинного духовно-морального переосмислення та аналізу, усвідомлення, пов'язаного не тільки з фізичним покаранням за злочини, але й із внутрішнім оновленням людини. У публічних лекціях на тему «Чи є німецький народ винний?» і в книзі «Питання про провину» [5] він обстоював ідею про те, що формування самосвідомості німецької нації виявилось відповіддю на кризу ідентичності в перші повоєнні роки. «Провина – це не те, як вважають інші, провина – це те, що самі німці повинні визнати. Проте люди не хочуть чути про провину, про минуле, їх не турбує світова історія. Вони хочуть просто перестати страждати, хочуть вирватися з злиденності, хочуть жити, а не розмірковувати» [6, с.37].

У той же час справжнє особисте усвідомлення морально-етичної та метафізичної відповідальності відкриває можливості для успішного відродження суспільства. З моральної провини народжується усвідомлення, а з нього – каяття та оновлення. І цей, здавалося б, суто внутрішній процес приводить до реальних змін у зовнішньому світі. Метафізична провина, на його думку, дозволяє змінити самосвідомість народу та побачити ті небезпечні риси нації, що приховані у її колективному несвідомому.

К. Ясперс розвиває думку, викладену в «Духовній ситуації часу», пов'язуючи причини катастрофи, що вибухнула, з духовною «кризою

Секція 2. Історико-філософська класика: реценції та інтерпретації

людства», «втрапою і трансформацією всілякої віри». Звертаючись до Німеччини, К. Ясперс ставить питання про провину німців і прагне піддати долю свого народу «історичному, а, отже, і етичному самоаналізу». Даний процес повинен відбутися, перш за все, через ту обставину, що вся німецька нація опинилася на межі (*Grenzsituation*). «Війна стала тією прикордонною ситуацією, в якій все кінцеве – ілюзії, пристрасті, військові битви обернулося в тлінне, і німецький народ опинився сам на сам перед обличчям нескінченності. У цих складних обставинах ключовим моментом стало визнання та усвідомлення своєї власної провини». Конформістську позицію аргументу «Час був таким!» характеризують наступні слова К. Ясперса: «Людина терпить політичну реальність як щось чуже, вона прагне перехитрити її заради своїх особистих вигід або живе в сліпому захопленні самопожертви». Філософ переконаний, що питання каяття – життєво важливе питання для німецької душі. «Те, що переможці нас засудили, – політичний факт, який має значні наслідки для нашого життя, але це не допомагає нам у вирішальному питанні, в нашому внутрішньому духовному відродженні». З цієї позиції випливає розуміння заперечення К. Ясперсом тези про «колективну провину» німецького народу і натомість визнання «колективної відповідальності», скоріше політичної відповідальності за вчинені злочини [3].

Аналізуючи суспільний клімат в повоєнній Німеччині сучасник К. Ясперса, всесвітньовідомий німецький психіатр Карл Густав Юнг підкреслював важливість визнання колективної провини для успіху в особистій психотерапії: «Всі вони, свідомо чи несвідомо, активно чи пасивно, причетні до жахів; вони нічого не знали про те, що відбувалося, і в той же час знали. Сьогодні німці подібні до п'яної людини, яка прокидається під ранок з похмілля. Вони не знають, що вони робили, і не хочуть знати. Існує лише одне відчуття безмежного нещастя. Вони зроблять судорожні зусилля виправдатися перед обличчям звинувачень і ненависті навколишнього світу, але це буде невірний шлях. Спокутування, як я вже зазначав, лежить тільки в повному визнанні своєї провини» [4].

Зокрема, Карл Юнг визначав головну проблему військових європейських націй – відсутність совісті. Те, що відбулося з німцями, – це хвороба, і хворі німці всі та відразу в рівній мірі незалежно від політичних пристрастей, ставлення до Гітлера і членству в НСДАП, мають це визнати. Якщо нація хоче вилікуватися, – вона мусить визнати свою провину. Психіатр наголошував: «Будь-яка нація, котра повірить у свою

непогрішність, стане здобиччю, та інші стануть жертвою одержимості, якщо в своїй огиді до німецької провини забудуть про власну недосконалість».

Філософ-екзистенціаліст Мартін Гайдеггер (опонент К. Ясперса), всі 12 років правління Гітлера був членом НСДАП і до провини німецького народу в цілому та зокрема мав інші підходи. Як резонно помітив М. Гайдеггер, можна бути винним, і не зробивши особисто нічого поганого: «...людина може мати провину перед іншим, сама не будучи в тому винною. Хтось інший може у іншого «для мене» «зробити борги». Переможці повели німців до самознищення, а німці охоче пішли за ними. Під самознищенням мається на увазі добровільний (під керівництвом переможців) рух німців проти своєї власної, споконвічної суті. Вважаючи, «...що зрада німцями своєї суті, відмова від своєї долі – це незмірно більш жахлива «колективна провина», ніж та, яку несуть німці за «жахи газових камер» та інші публічно названі «злочини», і що вже зараз німецький народ і країна є одним єдиним концтабором» [2, с.327]. Саме ці погляди й розкривають розуміння філософом невизнання соціальної реальності і каяття за свої свідомі чи несвідомі вчинки.

Пізніше з усвідомлення відповідальності за спадкоємність і розриви в культурі та суспільстві народився концепт «опрацювання минулого». Подолання минулого спрямоване на переоцінку свого історичного минулого, пов'язаного з диктаторськими методами правління, і формування ставлення до нього. Як писав Т. Адорно, «прояснення події повинне протидіяти забуттю, яке дуже легко з'єднується з виправданням забутого» [1, с.43]. Відносно подолання антисемітизму, як складової нацистської ідеології, він підкреслював: «У тій мірі, в якій ми бажаємо боротися з ним усередині суб'єктів, не варто багато очікувати від посилення на факти, які часто нейтралізуються, окреслюючи їх виключеннями. Скоріше за все, предметом аргументації необхідно робити самих суб'єктів, до яких ми звертаємося, посилюючи їх самовпевненість і тим самим їх «Я». До їх свідомості слід довести механізми, що формують в них расові заборони».

Таким чином, тон німецьких філософів багато в чому перегукувався з політикою влади щодо «подолання минулого», яка прагнула відокремити групу злочинців від численних «супутників» режиму, до сумління та совісті яких зверталися авторитети нації, і визначення за їх інтерпретацією символічної конгруентності німецької «жертви». Подолання нацистського минулого у визнанні провини та каяття, – це процес, а не результат.

Секція 2. Історико-філософська класика: реценції та інтерпретації

Чи стане історичний досвід Німеччини щодо каяття у власних злочинах проти людства прикладом для сучасних країн-агресорів, покаже лише час. Адже на сьогоднішньому етапі важливим стимулом до таких глибинних процесів переосмислення власних вчинків має стати лише наявність високого рівня самосвідомості, притаманного людству нової духовної формації, та глобального цивілізаційного мислення, що обумовлює стратегію збереження життя на Землі.

Література

1. Adorno, T. Chto znachy`t «prorabotka proshlogo?». Intactstock. 2005. 2-3. (40-41). URL: <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/ado4.html>.
2. Heideger, M. *Sbornik statey*. Dorofeeva D.U. (Ed). Sankt-Peperburg: Izdatelstvo RHGI, 2004.
3. Rulynskij, V.V. Karl Yaspers: «Problema vyny» v nemeczkom soznanyy posle Vtoroj myrovoj vojny. *Remember*. Vols. V. 2016: 273-280. URL: <https://histrf.ru/uploads/media/default/0001/36/bc133f50b6eae4bd316de8452efa29235982135e.pdf>.
4. Yung, K.-G. Otryvky yz yntervyuot 11 maya 1945 goda «Werden die Seelen Friedenfinden?» *Die Weltwoch*. 1945 URL: <http://www.psychologies.ru/self-knowledge/smysl-zhizni/karl-gustav-yung-poslevoennyye-psihicheskie-problemyi-germanii>.
5. Yaspers, K. Vopros o vynovnosty. Moskow: Progress, 1999.
6. Yaspers, K. Smysl i naznachenye istoryy. Duhovnaya situacyya vremeny. Moskow: Politizdat, 1991.
7. Franck, D. *Jahreunseres Lebens Reinbekbei Hamburg*. Rowohlt: TaschenbuchVerlagGmbH, 1983.
8. Kuprii, T.; Ovsiankina, L.; Panasiuk, L. Ethical-political constructs of «collective misconduct» and «collective responsibility»: experience of post-National Socialistic Germany. *The Actual Problems of the World Today*: Monograph. London: SciencePublishing, 2019.
9. Schmitt, C. “Ex Cativitate Salus”: Erfahrungender Zeit 1945/47. 45/47. Köln: Greven, 1950.